



DON DELILO O TRAMPOVOJ AMERICI: „NISAM SIGURAN DA OVA ZEMLJA MOŽE DA SE OPORAVI“

Proveo je pola veka secirajući američke snove i noćne more. Sada veliki romansijer zamišlja kako će njegova „preplavljena“ zemlja izgledati za tri godine.

Kad god može da se izoluje od svakodnevnih disktrakcija, porodičnih obaveza i gromoglasne grmljavine celodnevnih vesti, Don DeLilo otkuca nekoliko stranica svoje najnovije knjige. Piše iz navike i zato što ga je zaposela ideja koja mu ne da mira. Stvara priču smeštenu u Americi iza ugla, Americi koju možda neće doživeti. Indirektno, neizbežno, piše o Donaldu Trampu.

Ili, kako to sam formuliše: „Radim na priči smeštenoj tri godine u budućnost. Ali ne pokušavam da zamislim budućnost na uobičajen način. Pokušavam da zamislim šta je uništeno i šta može da se popravi, i ne znam odgovor. Nadam se da ću doći do odgovora dok pišem.“

Ako DeLilo ne može da nađe odgovor, sve su šanse da ga niko neće naći. Ovaj romansijer je proveo pedeset godina u samom vrhu američke kulture. Dijagnostikovao je tenzije u Americi i objasnio njene nastupe ludila s mračno komičnom temeljnošću. Sada, kada se približio osamdeset i drugom rođendanu, njegovo delo se više osvrće na prošlost nego na budućnost. Ponekad se ta prošlost javi u vidu starih rečenica iz *Podzemlja* ili *White Noise*, koje mu se vraćaju kao dokaz njegovih proročkih sposobnosti. U drugim prilikama, ona se ispoljava u opipljivijem obliku.

Love-Lies-Bleeding je komad koji je napisao 2005, a sada je ponovo postavljen na londonskoj sceni. Drama govori o Aleksu, pejzažnom arhitekti paralizovanom posle moždanog udara i njegovoj izveštačenoj, svađalačkoj porodici (sinu, bivšoj ženi, sadašnjoj ženi) koja se okupi pored cevi za hranjenje da odluči o njegovoj sudbini. Atmosfera u komadu je kontemplativna, ali je dijalog vrcav, zajedljiv i obeležen povremenim apsurdističkim dosetkama.

U telefonskom razgovoru iz Njujorka, DeLilo kaže da se gotovo i ne seća da je napisao taj komad. Ali priznaje da su njegove teme – kraj jednog života, sumrak tehnologije – delom slične onima u poslednjem romanu koji je izdao, *Zero K* iz 2016. „Iskreno sam mislio da je *Zero K* kulminacija određene istraživačke putanje“, kaže on. „Možda je onda taj komad bio njen početak.“

DeLilo je napisao nekoliko drama: *Valparaiso* predstavlja žustru dekonstrukciju kulture slavne ličnosti; *The Day Room* je metafizička komedija smeštena u psihijatrijsku ustanovu. DeLilo se dopada disciplina koju upotreba drugačijih instrumenata podrazumeva, kao i osećaj oslobađanja kada scenario upozna svet.

„Kada radim na romanu“, kaže on, „obično klizim od jedne do druge rečenice. Rečenice mi pomažu da otkrijem lik. U pozorištu je sve komplikovanije, jer ne znam ko su glumci. Ali to je sastavni deo evolucije jednog komada.“ Dok objašnjava taj proces, zvuči kao da je reč o dodavanju palice. „Pre nego što neko stupi na scenu, komad pripada dramskom piscu. U periodu proba, on pripada režiseru. Ali onda, tokom predstave, on pripada glumcima.“

Na tom putu neizbežna su iznenađenja. „Kada je *Valparaiso* postavljen na scenu“, kaže on kroz smeh, „uporno sam išao da ga gledam. A onda je otprilike u desetom izvođenju jedan od glumaca odlučio da tekst izgovara s teškim francuskim akcentom. Bilo je pomalo smešno. Mislim, ako mi se petljate u rečenice romana, naći ćete se u nevolji. Ali dramu morate da prepustite drugima. Ona naposljetku postaje više njihova nego moja.“

Nema sumnje da je DeLilo u dobrim rukama s Džekom Maknamarom, koji živi i radi u Notingamu i režirao je druga dva DeLilova komada. Maknamara mi kaže da godinama obožava ovog pisca i tvrdi da uvek može da prepozna DeLilovu rečenicu. „DeLilo postavlja standarde veoma visoko time što mu je delo istovremeno potpuno neobično i svakodnevno. U isti mah je duboko i beskrajno smešno. Kad god čitam nekog drugog takozvanog velikog američkog pisca, nedostaje lepota rečenice. Humor nije toliko oštar, a dubokoumnost nije toliko duboka.“

Poput mnogih drugih, Maknamaru je DeLilo prvi put opčinio kad je pročitao roman *White Noise* iz 1985, zaslepljujuće bezličnu satiru o toksičnom akademskom svetu. Ali Maknamara oseća da se poslednjih godina piščev ton promenio. „Romani su mu i dalje utonuli u graju urbanog života, ali odišu većom svešću o napuštenom, praznom prostoru, i postavljaju više pitanja o onome što dolazi. Kako da pristupimo smrti? Kako da pokušamo da je kontrolišemo? Kao da mu se delo kreće u pravcu nekakvog poslednjeg ishodišta.“

Na stranicama DeLilovih dela dosta je dokaza koji govore u prilog toj tezi. Kako je karijeru započeo kao pisac reklama na Petoj aveniji, DeLilo je primenio te veštine na čitavu naciju. On je bio vetrokaz Amerike i njen Gajger-Milerov brojač, koji je mapirao krajolik prozom oštrom poput igle. U romanu *Libra* pozabavio se atentatom na Kenedija, u delu *Mao II* udruživanjem statusa slavne ličnosti i terorizma, a u *Kosmopolisu* izduvavanjem dotkom balona.

Od pozamašnog bestselera iz 1998, *Podzemlja*, DeLilovi romani su postali kraći, tiši i škakljivije neodređeni. Što je DeLilo stariji, svet je narativno besmisleniji. Tramp sedi u Beloj kući, improvizovane bombe su u poštanskim sandučićima, a ruski trolovi su se ustremili na države-klackalice. Možda smo došli do tačke u kojoj činjenice nadmašuju fckije.

„Čini mi se da je sve što se trenutno dešava jedinstveno“, kaže on. „Pitanje je da li je situacija nepovratna. Nerado govorim o Trampu, prosto zato što svi drugi to čine. Preplavile su nas informacije o Trampu na svakom nivou – o njemu kao čoveku i političaru. Ali lično smatram važnim to što svaka njegova kardinalna greška i pogrešna izjava nestane za dvadeset i četiri sata. Nacionalno pamćenje traje četrdeset i osam sati, u najboljem slučaju. I uvek nam nešto novo serviraju. Ne možete se od svega toga odbraniti. Izgubite se u poplavi.“

Kakva je onda prognoza? DeLilo je, bože pomози, zbunjen kao i svi ostali. „Teško je predvideti. Mislim da će biti potrebne velike promene da bi ova zemlja povratila ravnotežu i svest, i razmislila o svemu na način na koji je razmišljala za vreme Obamine administracije.“ Uzdahne. „U ovom trenutku, nisam siguran da situacija može da se popravi.“

Kad više ne može da svari vesti, DeLilo ide u bioskop sa ženom, Barbarom Barnet, nekadašnjom bankarkom koja je postala pejzažni arhitekta. DeLilo je, očekivano, oduvek voleo filmsku umetnost. Odrastao je na evropskom umetničkom filmu (u njegovoj razigranoj, uglačanoj prozi uočavaju se odjeci Antonionija i Godara). Jednom prilikom je pustio Zapruderov snimak Kenedijevog ubistva i govorio o njemu. Prošlog meseca je u dahu odgledao pet filmova koji su se prikazivali na Njujorškom filmskom festivalu. Problem je u tome što im je gotovo zaboravio naslove. Mozak poput sita – to je jedna od opasnosti njegovog doba. Ponovo se nasmejao. „Moram dobro da razmislim da bih se setio čak i sopstvenog rada.“

Pokušavam da se setim šta se upravo davalo u Njujorku. Je li gledao film *Rim* Alfonsa Kuarona? „Ne!“, kaže on, uzbuđen. „Nismo mogli da uđemo. Ali pogledali smo jedan veoma dobar poljski film.“

Hladni rat Pavla Pavlikovskog, o tragičnim ljubavnicima razapetim preko Gvozdene zavese? „Da, taj“, kaže. „Jako je dobar. I divno snimljen, crno-beo. Meni se crno-beli film mnogo dopada. Smešno je kako sam nedavno ponovo gledao *Potomke*.“ I to je Kuaronov film, o jednom društvu na ivici propasti posle višedecenijskog problema steriliteta kod ljudi. „Jako sam se razočarao jer sam ga zapamtio u crno-belom, a nije crno-beo. Pogrešno sam zapamtio film onakav kakav sam želeo da bude. Mislim, to je svakako snažan film, ali bi bio snažniji da je crno-beo.“

Pre nekoliko nedelja, DeLilo je prisistvovao pomenu u čast Filipa Rota u Njujorškoj biblioteci. Rot, koji je umro u maju, njegov je nekadašnji prijatelj i rival u trci za kontroverznu i varljivu titulu najvećeg živog američkog pisca. Ali kod Rota je stvar u tome što je njegova smrt nastupila na kraju dugog perioda samonametnute povučenosti. On je proveo poslednjih osam godina života tumarajući po stanu, povremeno komentarišući američku politiku i sa zadovoljstvom čitajući dokumentarnu prozu. Po svemu sudeći, pisanje mu nije ni najmanje nedostajalo.

„Tako je“, kaže DeLilo. „Mislim da nije.“ Njemu samom, pomislio je, povlačenje ne bi tako pristajalo. „Svako je drugačiji i uvek su tu distrakcije. Ali osećam da imam neku ideju i moram da nastavim da radim. A kad sam u stanju da sednem i stavim prste na tastaturu, sve se prilično dobro odvija. Ovih dana sam daleko sporiji. Ne mogu da radim istom brzinom. Ali koga briga, nastaviću. To me održava u životu.“

(S engleskog prevela **Arijana Luburić Cvijanović**)